

УДК 35.086

ВОРОНА П. В., д. держ. упр., доцент, перший проректор Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

V. VORONA, doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Head Department

of Public Administration and Administration Institute of Personnel Training the State Employment

Service of Ukraine, a deputy of the Poltava regional council.

ГУРИН А. М., аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

A. GURIN, Postgraduate Student of the Department of Public Administration and Administration of the Institute of Training of the State Employment Service of Ukraine

СИСТЕМА КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

SYSTEM OF COMPLEX REHABILITATION OF PARTICIPANTS OF ANTITERRORIST OPERATION

Анотація. В умовах ведення бойових дій на сході, важливим питанням залишається вивчення системи комплексної реабілітації їх учасників бойових дій на сході України - ветеранів АТО та ООС, а відтак удосконалення існуючої системи реабілітації. Детальний аналіз результатів дослідження сприятиме впровадженню в національне законодавство міжнародних стандартів у сфері реабілітації, вдосконаленню системи соціальних послуг, розвитку послуг з реабілітації та адаптації.

Abstract. In the context of fighting in Ukraine, an important issue is the study of the system of integrated rehabilitation of combatants in the eastern part of Ukraine - veterans ATO and OOS, and further, improving the existing system of rehabilitation. A detailed analysis of the results of the study will facilitate the implementation of international standards in the field of rehabilitation, improvement of the social services system, development of rehabilitation and adaptation services in national legislation.

Ключові слова: соціальна реабілітація, психологічна реабілітація, антитерористична операція, операція об'єднаних сил.

Key words: social rehabilitation, psychological rehabilitation, antiterrorist operation, operation of united forces.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Створення достатніх умов соціального захисту учасників бойових дій сприятиме зменшенню рівня соціальної напруги в суспільстві, що своєю чергою стане головною передумовою психологічної реабілітації та соціальної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях.

Збір, аналіз та висвітлення статистичних даних (у тому числі, в ЗМІ) щодо розподілу коштів за бюджетними програмами психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації постраждалих учасників Революції Гідності та учасників антитерористичної операції сприятимуть створенню інституту довіри у сфері забезпечення якості надання послуг соціально-психологічної реабілітації поряд з волонтерськими ще й державними організаціями.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вивченню психологічної реабілітації та соціальної реадaptaції учасників антитерористичної операції присвячені праці таких вчених, як Ю.Л. Бриндіков [1], В. В. Березовець [2], Д.Ю. Вель-тишев [3], П.В. Ворона [4, 5], В.О. Лесков [6], Е.О.Лазебная [8]. Проте у тих та інших дослідженнях кожний метод реабілітації розглянуто

ізолювано від інших; системний підхід до комплексної реабілітації учасників антитерористичної операції остаточно не сформований.

МЕТА СТАТТІ

Окреслити сучасний стан комплексної програми реабілітації учасників антитерористичної операції, сформувані вектори подальших досліджень стосовно удосконалення існуючих державних програм та діяльності недержавних організацій щодо визначеної проблематики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За бюджетною програмою „Заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації та забезпечення санаторно-курортним лікуванням за новітніми технологіями постраждалих учасників Революції Гідності та учасників антитерористичної операції” на 2018 рік було передбачено видатки у розмірі 109 021,8 тис. грн.

Відповідно до паспорта бюджетної програми видатки розподілено за такими напрямками:

психологічна реабілітація – 21 924, 2 тис. грн;

соціальна та професійна адаптація – 27 534,1 тис. грн;

здійснення заходів центрами соціально-психологічної реабілітації населення – 9 022 тис. грн;

санаторно-курортне лікування – 50 520,3 тис. грн.

Відповідно до статті 11 Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та

членів їх сімей” військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, особи, звільнені з військової служби, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, в обов’язковому порядку повинні пройти безоплатну психологічну чи медико-психологічну реабілітацію з відшкодуванням вартості проїзду до центрів такої реабілітації і назад.

Заходи щодо **психологічної реабілітації** учасників АТО здійснюються відповідно до Порядку використання коштів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 497 та Порядку проведення психологічної реабілітації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1057.

Крім того, на виконання зазначених постанов Мінсоцполітики України прийнято накази:

від 27.04.2018 № 597, „Про затвердження Вимог до суб’єктів надання послуг із психологічної реабілітації та форми акта наданих послуг із психологічної реабілітації за рахунок бюджетних коштів”;

від 26.04.2018 № 591 „Про встановлення граничної вартості послуг із психологічної реабілітації учасників анти-терористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності у 2018 році”;

від 01.06.2018 № 810 „Про затвердження Стандарту психологічної діагностики та форм документів з організації психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності”;

від 27.04.2018 № 598 „Про затвердження примірного договору про надання послуг із психологічної реабілітації”.

Порядок виплати грошової компенсації вартості проїзду до реабілітаційних установ та назад регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 528.

За напрямом психологічної реабілітації бюджетні кошти спрямовуються до районних органів соціального захисту населення для відшкодування вартості:

- надання послуг із психологічної реабілітації учасникам АТО;

- проживання та харчування в умовах стаціонару;

- витрат на оплату проїзду до суб’єктів надання послуг.

Також заходи із психологічної реабілітації та соціальної адаптації надаються центрами реабілітації населення, що належать до сфери управління Державної служби у справах ветеранів війни та учасників АТО (у смт Бородянка, смт Іванків, м. Боярка, м. Славутич Київської області та м. Коростень Житомирської області).

Соціальну адаптацію та психологічну реабілітацію членів сімей учасників антитерористичної операції (операції Об’єднаних сил) забезпечують районні та міські центри соціальних служб для сімей, дітей та молоді.

Упродовж 2018 року понад 45 тис. сімей учасників антитерористичної операції (в яких 44 тис. дітей) отримали різні соціальні послуги відповідно до їхніх потреб. Зокрема, допомогу отримали:

- понад 38 тис. сімей демобілізованих учасників АТО (в яких 35 тис. дітей);

- близько 2 тис. сімей загиблих учасників АТО (в яких 1,3 тис. дітей).

За результатами проведеної роботи щодо вирішення виявлених потреб:

- 787 сімей, у т. ч. 150 осіб з інвалідністю, перебували під соціальним супроводом;

- 18 139 сімей отримали психологічну допомогу;

- 9 805 сімей отримали юридичну допомогу;

- 7 792 сім’ї отримали гуманітарну допомогу;

- 7 643 сім’ї отримали матеріальну допомогу;

- 8 500 сімей отримали допомогу в оформленні / відновленні документів;

- 5 555 сімей отримали земельну ділянку;

- 381 сім’я забезпечена житлом;

- 4 024 сім’ї отримали допомогу щодо формування / відновлення соціальних навичок і умінь та навичок соціальної компетенції;

- 1 415 осіб надано допомогу у працевлаштуванні, із них 126 осіб отримали послугу соціального супроводу при працевлаштуванні;

- 14 585 сімей залучено до участі у групах взаємодопомоги, конкурсах, фестивалях, спортивно-оздоровчих заходах тощо.

Крім того, на цей час у регіонах діє 500 установ, що надають послуги з реабілітації учасників АТО, у тому числі 200 з них надають послуги психологічної реабілітації, зазначені заклади можна поділити на 4 групи:

- обласні госпіталі ветеранів війни системи Міністерства охорони здоров’я;

- обласні лікарні та диспансери, що у тому числі надають послуги з психологічної реабілітації, обласні фізіотерапевтичні лікарні, лікарні відновного лікування, центри первинної медико-санітарної допомоги та центральні районні лікарні системи Міністерства охорони здоров’я;

- районні центри соціальних служб для дітей, сім’ї та молоді, районні центри зайнятості;

- заклади недержавної форми власності (переважно громадські та благодійні організації).

З 1 січня 2018 року демобілізовані учасники антитерористичної операції, які є застрахованими особами, мають право на медико-психологічну реабілітацію за рахунок коштів Фонду соціального страхування України.

Однією зі складових реабілітації також є **соціальна та професійна адаптація** учасника АТО.

Реалізація заходів із соціальної та професійної адаптації учасників АТО здійснюється відповідно до Порядку використання коштів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 року № 179 та Порядку організації соціальної та професійної адаптації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 432.

Пріоритетним завданням у цьому напрямку є підвищення рівня конкурентоспроможності учасників АТО на ринку праці.

Так, протягом 2017 року за кошти державного бюджету професійну адаптацію пройшли майже 6 тис. учасників АТО.

Крім того в рамках міжнародних проектів за напрямом соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців (у тому числі учасників АТО) Мінсоцполітики співпрацює з Організацією Північноатлантичного договору та Королівством Норвегія. У рамках співпраці реалізуються заходи з перепідготовки військовослужбовців на цивільні спеціальності.

У відповідності з чинним законодавством **санаторно-курортне лікування** ветеранів війни здійснюється за рахунок коштів державного бюджету з можливістю особи вільно обрати надавача послуг.

Для посилення соціального захисту учасників АТО прийнято нормативно-правові акти, які передбачають делегування з центрального на місцевий рівень повноважень щодо закупівлі послуг із санаторно-курортного лікування для постраждалих учасників АТО і надано можливість особі самостійно обрати санаторій для оздоровлення (постанови Кабінету Міністрів України від 08.08.2016 № 510 та від 01.03.2017 № 110; № 137).

Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, який набрав чинності 24.02.2018,

поширено соціальний захист учасників антитерористичної операції, учасників Революції Гідності та членів сімей загиблих осіб.

З метою реалізації Закону Кабінетом Міністрів України 28.02.2018 прийнято постанову № 137 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 р. № 200”, якою передбачено також можливість санаторно-курортного лікування учасників війни з числа учасників антитерористичної операції, виплату особам з інвалідністю внаслідок війни, які отримали санаторно-курортні путівки, компенсації вартості проїзду до санаторно-курортного закладу і назад, а також компенсацію замість санаторно-курортної путівки, а для учасників бойових дій та учасників війни – компенсацію вартості самостійного санаторно-курортного лікування.

Відповідно до Порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2004 р. № 785, грошова компенсація виплачується замість санаторно-курортної путівки, а також передбачена компенсація вартості самостійного санаторно-курортного лікування.

Грошова компенсація виплачується, якщо ці особи протягом двох років не одержували безоплатних санаторно-курортних путівок.

Розмір компенсації замість санаторно-курортної путівки поступово збільшується, однак він не відповідає фактичній вартості путівки.

Середня вартість путівки для виплати грошової компенсації та компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування обчислюється з розрахунку 35 відсотків розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом на 1 січня для осіб, які втратили працездатність.

5 грудня 2018 року Уряд своєю постановою № 1021 затвердив Державну цільову програму з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників АТО та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року.

Програма включає комплекс заходів медичної, фізичної і психологічної реабілітації та соціальної і професійної реадaptaції для визначених осіб, зокрема:

сприяння в реалізації заходів з реабілітації та реадaptaції;

адміністрування їхніх потреб;
поширення соціального захисту;
підтримку належного морально-психологічного стану;
розв'язання невідкладних питань медичної, психологічної, фізичної, фізкультурно-спортивної реабілітації, соціальної та професійної адаптації (реадaptaції);

підвищення ефективності взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських і міжнародних організацій із зазначених питань.

Реалізація постанови сприятиме впровадженню в національне законодавство міжнародних стандартів у сфері реабілітації, вдосконаленню системи соціальних послуг, розвитку послуг з реабілітації та адаптації.

ВИСНОВКИ

Рациональне, відкрите, підзвітне громадянському суспільству, цільове використання бюджетних коштів на соціальну реадaptaцію та психологічну реабілітацію захисників Вітчизни – є важливим фактором у подоланні бійцями ПТСР. Державна допомога повинна бути спрямована не лише на окремих бійців, але і на їх сім'ї,

громадські формування ветеранів, волонтерські організації.

Робота з соціальної реабілітації військових та переселенців, що потерпають від ПТСР повинна бути комплексною, мають бути задіяні всі інститути громадянського суспільства та влади, але під координуючим впливом державних органів влади. Ветерани АТО є активною суспільною групою, що чутливо реагує на соціальну несправедливість, що теж варто враховувати у державній політиці та заходах з питань національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березовець В. В. Соціально-психологічна реабілітація ветеранів бойових дій: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук./ В. Березовець. М., 1997. 136 с.

2. Бриндіков Ю.Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців, учасників бойових дій в системі соціальних служб. Кваліфікаційна наук. пр. на правах рукопису / Ю.Л. Бриндіков. Хмельницький, Тернопіль, 2018. 559 с.

3. Вельтищев Д. Ю. Острые стрессовые расстройства: факто-ры прогноза и профилактики затяжного течения. Социальная. и клиническая психиатрия. 2010. № 2. С. 48–51.

4. Ворона П. В. Шляхи соціальної реабілітації учасників Українсько-російської війни на сході України: зарубіжний досвід, Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління, Харків, 2018. Випуск 1(8) 201. С. 109-120.

5. Ворона П. В., Ворона Л. І. Посттравматичний синдром викликаний зоною АТО та особливості його подолання: педагогіко-психологічні аспекти // Імідж сучасного педагога, 2016. Вип. 9 (168). С. 49-53.

6. Лазебная Е. О. Преодоление психологических последствий воздействия экстремального (травматического) стресса : посттравматическая стрессовая адаптация. Психология адаптации и социальная среда: современные подходы, проблемы, перспективы.. Л. Г. Дикая, А.Л. Журавлева (ред.); ИП РАН. Москва, 2007. С. 561–575.

7. Лесков В.О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук/ В. Лесков.– Хмельницький., 2008.– 22 с.

8. Підсумковий звіт про виконання договору та обсяг використаних бюджетних коштів (звіт про реалізацію програми (проекти, заходи) та обсяг використаних бюджетних коштів) Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції. URL: <http://dsvv.gov.ua>.

REFERENCES

1. Berezovets, V.V. (1997) Sotsialno-psykholohichna rehabilitatsiya veteraniv boyovykh diy [Socio-psychological rehabilitation of combat veterans: author. diss. for the sciences. stupa] Cand. psychological sciences. / V. Berezovets. - Moscow. 136 p. [Ukraine]

2. Bryndikov, Yu.L. (2018) Teoriya ta praktyka rehabilitatsiyi viyskovosluzhbovtiv, uchasnykiv boyovykh diy v systemi sotsial-nykh sluzhbb [The theory and practice of rehabilitating military personnel of combat operations participants in the system of social services]. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript./Yu.L. Bryndikov - Khmelnytsky, Ternopil. 559p. [Ukraine]

3. Veltischev, D.Yu. Ostrye stressovye rasstroystva: faktory prohnoza y profylaktyky zatyazhnoho techenyya [Acute stress disorder: factors of prognosis and prevention of

prolonged flow]. Social and Clinical Psychiatry 2 (2010): 48-51. Print. [Ukraine]

4. Vorona, P. V. (2018) Shlyakhy sotsial'noyi reabilitatsiyi uchashnykiv Ukrayins'ko-rosiys'koyi viyny na skhodi Ukrayiny: zarubizhnyy dosvid [Ways of social rehabilitation of participants of ukrainian-russian war in the east of ukraine: international experience], Bulletin of the National University of Civil Defence of Ukraine. Series: Public Administration, Issue 1 (8), Kharkiv, 2018, pp. 109-120. [Ukraine]

5. Vorona, P. V.? Vorona, L. I. (2016) Posttravmatychnyy syndrom vyklykanyy zonyu ATO ta osoblyvosti yoho podolannya: pedahohiko-psykholohichni aspekty [Posttraumatic syndrome caused by the zone ATO and peculiarities of its overcoming: Pedagogical-psychological aspects]. Image of the modern teacher 9 (168). 49-53. Print. [Ukraine]

6. Lazebna, E.O. Preodolene psykholohycheskykh posledstvyvy vozdeystvyvya ékstremaal'noho (travmaty-cheskoho) stressa : posttravmatycheskaya stressovaya adapta-tsyya [Overcoming the psychological consequences of the impact of extreme (traumatic) stress: post-traumatic stress-adaptation]. Psychology of adaptation and social environment:

modern approaches, problems, perspectives. Moscow: IP RAS, 2007. Print. [Russia]

7. Leskov V. O. Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiya viyskovosluzhbovtsiv iz rayoniv viyskovykh konfliktiv [Socio-psychological rehabilitation of servicemen from areas of military conflicts: the dissertation author's abstract for scientific achievements. Step] Cand. psychological sciences. / V. Leskov. - Khmelnitsky., 2008. - 22 p. [Ukraine]

8. Pidsumkovyy zvit pro vykonannya dohovoru ta obsyah vykorystanykh byudzhetykh koshtiv (zvit pro realizatsiyu prohramy (proekty, zakhody) ta obsyah vykorystanykh byudzhetykh koshtiv) Derzhavnoyi sluzhby Ukrayiny u spravakh veteraniv viyny ta uchashnykiv antyterrorystychnoyi operatsiyi [The final report on the implementation of the contract and the amount of budget funds used (report on the implementation of the program (projects, measures) and the amount of budget funds used) of the State Service of Ukraine for War Veterans and Anti-Terrorist Participants]. Accessed: <http://dsvv.gov.ua>. [Ukraine]

Стаття надійшла до редакції 14.05.2019 р